

ואיבעית אימא: משנתינו רבי יוחנן בן ברוקא היא, והכי קאמר התנא:

האב אינו חייב במזונות בתו, והוא הדין לבנו. ובאמת הוא הדין דאפילו מצוה נמי ליכא לזונם, ואידי דבנות לאחר מיתת אביהן — חובה לזונן, תנא נמי בחיי אביהן לשון "אינו חייב".

אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר הנינא: כשישבו סנהדרין יושבי לשכת הגזית באושא [שהיא אחת מעשר גליות שגלתה סנהדרין, כדאמרינן במסכת ראש השנה בדף ל"א], התקינו הסנהדרין, שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים, עד שיביאו שתי שערות.

איבעיא להו: הלכתא כוותיה, האם יש לסמוך על דבריו⁽³⁰⁾ שאכן כך תקנו באושא, שצריך לזונם, או אין הלכתא כוותיה?

תא שמע שאין הלכה כמותו, דבי [כאשר] הוה אתו לקמיה דרב יהודה לשאול אם צריכים לזון בניהם, אמר להו: יארוד [תנין], שהוא אכזרי על בניו [ילדה] הביא ילד לעולם, ואבני מתא שדיא [ומטיל את פרנסתו על בני העיר]!⁽³¹⁾

רואים מכאן שאין הלכה שחייב לזונם, אלא שאומרים לו כך, ואולי יזונם. אבל אין כופין אותו⁽³²⁾.

כי הוה אתו לקמיה דרב חסדא, אמר להו:

ועתה מבאר הגמרא כיצד אפשר להעמיד את דברי משנתינו ככל אחד מהתנאים שנמנו לעיל:

איבעית אימא רבי מאיר היא, והכי קאמר התנא במשנתינו:

האב אינו חייב במזונות בתו, והוא הדין לבנו, שאינו חייב במזונותיו. הא מצוה — בבתו איכא, וקל וחומר לבנים שיש מצוה לזונם, שהרי הם עוסקים בתורה.

והאי דקתני במשנה שאין חייב במזונות בתו, לא כדי שנדייק מזה שאת בנו חייב לזון, אלא שאילו היה התנא נוקט שאין חייב במזונות בנו, שמשמע מזה שמכל מקום מצוה לזוננו, היינו מדייקים שאת בתו אין אפילו מצוה לזון, שהרי אינה עוסקת בתורה.

לכן נקט התנא "בתו", שבזה הא קא משמע לך, דאפילו בבתו, חובה הוא דליכא לזונה, הא מצוה — איכא.

מט-ב

ואיבעית אימא: משנתינו רבי יהודה היא, והכי קאמר התנא:

האב אינו חייב במזונות בתו, וכל שכן לבנו, שאינו חייב במזונותיו. הא מצוה — בבנו איכא, וקל וחומר לבנות שיש מצוה לזונם — משום זילותא.

והא דקתני במשנתינו בתו, הא קא משמע לך, דאפילו בבתו, ששייך בה הטעם של זילותא, חובה ליכא לזונה.

31. והיה אומר עליו כך, שמא על ידי כך יבוש אותו האיש ויכלם — ויפרנסם. תורי"ד.

32. כתבו התוס', דהיינו דוקא בקטנים, אבל קטני קטנים [דהיינו, עד בן שש] לכ"ע חייב

אבל הכא קאמר דודאי שאין אנו מחמירים יותר באותו שעוסק בתורה, אלא מפרנסין אותו כדי שיעסוק בתורה. תוס'.

30. כך ביאר התוס' רי"ד.

ואילו **הא** דאמרינן שהעורב בעי בניה, היינו באוכמי, כשהם גדולים יותר, ואז הם כבר שחורים, שאז הוא אוהבם⁽³⁴⁾.

כי הוה אתי לקמיה דרבא, אמר ליה לאותו אדם שאינו רוצה לזון את בניו: האם ניהא לך דמיתזני בניך מצדקה?

ולא אמרין שאין כופין אותו לזון, אלא בדלא אמיד.

אבל אם הוא אמיד — כפינן ליה, וזן אותם על כרחיה. שהרי אפילו אינם בניו, לא יהא אלא צדקה בעלמא!⁽³⁵⁾

כי הא דרבא כפייה⁽³⁶⁾ לרב נתן בר אמי על הצדקה, ואפיק מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה.

כפו ליה לאותו אדם שאינו רוצה לזון את בניו אסיתא [מכתשת] על פיה בצבורא, וליקום אותו אדם על גבי שוליה בגובה כדי שישמעו קולו, ולימא ויכריז על עצמו, שהוא גרוע מן העורבים: עורבא בעי בניה [העורב רוצה בבניו], וההוא גברא — לא בעי בניה!⁽³³⁾

ותמהינן: וכי עורבא בעי בניה?

והכתיב: "לבני עורב אשר יקראו", משמע שאינו זן אותם!

ומתרצינן: לא קשיא: הא דאמרינן שאין זן אותם, היינו בחיורי [כשהם קטנים מאד, שאז לבנים הם] ואין דומים לאביהם, ולכן שונאם.

לזונם, כדאמרינן לקמן [ס"ה ע"ב]. עיי"ש.

33. כך פירש רש"י. עוד הביא רש"י, שיש מפרשים ששליח ציבור יעמוד עליה ויכריז כך על אותו האיש.

וכתב התוס' רי"ד, שעושין כך כדי שידעו הציבור — וירחמו על בניו, כי הוא אינו מרחם עליהם.

34. כך פירש רש"י. ותוס' פירשו ששני מיני עורב הם, אחד לבן, ואחד שחור.

35. נחלקו הראשונים בענין כפיה לצדקה. דעת הרשב"א, דכייפינן ליה שיתן, אבל אין יורדין לנכסיו. וראיתו מהא דלעיל, דמי שהלך למדינת הים וכו', אבל לא זנין וכו' ולא דבר אחר. ואמר שם רב יוסף שדבר אחר — היינו צדקה.

והקשה עליו הר"ן, הא תנינא לעיל: מי שנשתטה, בית דין יורדין לנכסיו וכו' ודבר אחר! ואי אמרת דבפניו אין יורדין לנכסיו, כל

שכן שאין יורדין שלא בפניו! וכתב הר"ן דאפשר דשלא בפניו לא נחתינן לנכסיה, כדאמרינן במי שהלך למדינת הים, משא"כ בפניו. וכן כתב הרמב"ם.

ותמה הקצות [ס"י ר"ד], מה סברה יש בזה, הרי אם יש שעבוד נכסים על צדקה, אם כן גם שלא בפניו נרד לנכסיו, ואם אין שעבוד, אמאי בפניו יורדין?!

וכתב, דאפשר לומר שבאמת אין שעבוד נכסים לצדקה, משום דאין שעבוד על מצוות, אלא על חוב ממון. ומכל מקום בפניו יורדין לנכסיו מדין כפיה על המצוות, כפי שכתב הרמב"ן, דאפילו אם שעבודא לאו דאורייתא, מ"מ בית דין יורדין לנכסיו הלווה לגבות חובו, דעד שאתה כופהו בגופו — כפהו בממונו. וזה שייך דווקא בפניו, שאפשר לכופו בגופו. אבל שלא בפניו, שאין אתה יכול לכופו בגופו, אין כופין גם בממונו. עיי"ש.

36. הקשו התוס', היאך כפה אותו על הצדקה,

מתנה [ואף על פי שמתנה כמכר לענין שעבוד, שם הטעם הוא משום שאם לא שעשה מקבל המתנה לנותן נחת רוח, לא היה נותן לו, ולכן הרי זה כמכר. אבל בבנו לא שייך טעם זה] ולא הוציאו הבנים הוצאה על כך, **מיבעיא** שהוא ואשתו ניזונים מהנכסים?!

דהרי כך שלח רבין באוגרתיה: **מי שמת, והניח אלמנה ובת, אלמנתו ניזונת מנכסיו.**

ואם **נישאת הבת** לאחר מכן — עדיין **אלמנתו ניזונת מנכסיו.**

מתה הבת וירשה בעלה, **אמר רבי יהודה בן אחותו של רבי יוסי בר חנינא: על ידי היה מעשה, ואמרו** שאין אומרים שהבעל איש נכרי הוא, ואינו יורשו של אב, אלא של בתו, וכלוקח בעלמא הוא, ואין מוציאין למזון האלמנה מנכסים משועבדים, אלא **אלמנתו ניזונת מנכסיו.**

אם כן, **הוא ואשתו — מיבעיא?** פשיטא שניזונים מהנכסים!

ומבארין: **מהו דתימא, התם הוא דליכא דטרח** עבור האלמנה, שהרי מת בעלה, לכן עשו לה חכמים תקנה.

אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש: באושא התקינו, שהכותב כל נכסיו לבניו, אפילו אם כתב שיהיו נכסיו שלהם מעכשיו — הוא ואשתו ניזונים מהם (37). ולא מן הדין הוא, אלא תקנת חכמים.

מתקף לה רבי זירא, ואיתימא רבי שמואל בר נחמני, והרי גדולה מזו אמרו חכמים, שמי שמת והניח אלמנה ובת, ונישאה הבת, ואם כן, הרי זכה בעלה בנכסים שהיא ירשה מאביה, ונחשבים עתה הנכסים כמשועבדים ללוקח, שהרי הבעל נחשב כלוקח גבי נכסי אשתו, והרי אין מוציאין למזון האשה מנכסים משועבדים, מפני תיקון העולם [שאם יוציאו מלקוחות לצורך מזונותיה, לא ירצו בני אדם לקנות נכסים מהבעל, שמא כשימות, יוציאו מהם את הנכסים לצורך מזונות האשה. ואין הם יכולים ליזהר בזה, שהרי מזונות האשה אינם קצובים]!

בכל זאת, **בכהאי גוונא, שאין חשש לתיקון העולם, שאמנם הבעל נחשב לוקח, אבל הוא לא הוציא הוצאות על כך, חשבוהו רבנן כיוורש משום פסידא דאלמנה, ואמרו שאלמנתו ניזונת מנכסיו.**

אם כן, **במקרה דנן, שמדובר לזון הוא ואשתו, והוא קיים, ובניו רק קבלו ממנו**

יכול לכופו על כך, כדאמרינן בבבא בתרא [ח' ע"ב] דרשאין בני העיר להסיע על קיצתן. עוד תירצו, דבצדקה איכא גם שני לאוין: "לא תאמץ", "ולא תקפוץ" [דברים ט"ו, ז']. ועיי' ברין ובמהרש"א.

37. משמע שדווקא כשכתב לבניו, אזי הוא ואשתו ניזונים מהם. אבל אם כתב לאדם אחר

והרי כתוב מתן שכרה בצדה: "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' וגו'", ואמרי' במס' חולין [ק"י ע"ב], שכל מצות עשה שמתן שכרה בצדה — אין בית דין של מטה מוזהרין עליה?! וכתבו, דצריך לומר דהך "כפייה" — היינו בדברים.

עוד תירצו, דאיכא למימר דמיירי שקצבו ביניהן בני העיר לתת כך וכך לחדש, ולכן היה

אלא אי אמרת דינא, עשיינהו בעי? (38) הרי כך הדין, ועל כרחו צריך לשפוט אמת, ולא היה צריך אותו אדם להחזיק לו טובה על כך!

אמר רבי אילעא: באושא התקינו, שהמבזבז נכסיו לצדקה — אל יבזבז יותר מחומש מנכסיו (39).

תניא נמי הכי: המבזבז מנכסיו לצדקה — אל יבזבז יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות (40).

ומעשה באחד שבקש לבזבז יותר מחומש, ולא הניח לו חבירו. ומנו, מיהו אותו חבר — רבי ישבב.

ואמר לי, שהרבי ישבב ביקש לבזבז יותר מחומש, ולא הניחו חבירו. ומנו — רבי עקיבא.

אמר רב נחמן, ואיתימא רב אחא בר יעקב: מאי קרא? מנין אנו למדים מהמקרא דבר זה?

אבל הכא, שהוא קיים, נטרה [יטרח] הוא לדידיה ולדידה [עבורו ועבור אשתו], קא משמע לן שאין אומרים כך, אלא הרי הוא ואשתו נזונים מנכסיו.

איבעיא להו: הלכתא כוותיה דרבי אילעא, או לית הלכתא כוותיה?

תא שמע: דרבי חנינא ורבי יונתן הוו קיימי [היו עומדים]. אתא ההוא גברא, גחין ונשקיה לרבי יונתן אכרעיה [התכופף ונשק לרבי יונתן על רגלו].

אמר ליה רבי חנינא: מאי האי, מדוע עשה לך אותו אדם כך?

אמר ליה: אותו אדם כותב נכסיו לבניו בחייו הוא, ועשיתנהו לזניה [וכפיתי את בניו לזונו בעל כרחם].

והשתא, אי אמרת בשלמא שחייב בניו לזונו לאו מעיקר דינא הוא, משום הכי עשיינהו, ומשום כך חיבבו, שטרח ליכנס לו לפנים משורת הדין.

39. מפרש בירושלמי [פרק א' דפאה הלכה א'], שכפעם הראשונה יכול לבזבז חומש מנכסיו, ומכאן ואילך בכל שנה ושנה יתן חומש הריח. שאם יתן כל שנה חומש מנכסיו, הרי תוך חמש שנים יכלה כל רכושו [הובא בתוס' ובר"ן].

40. והני מילי מחיים, אבל לאחר מיתה — לית לן בה, כדמוכח מההיא עובדא דלקמן [ס"ז ע"ב]: "מר עוקבא הוה עניא בשיכבותיה וכו', כי קא ניחא נפשיה, אמר: אייתו לי חושבנאי דצדקה, אשכח דהוה כתיב ביה שבעת אלפי דינרי סיאנקי. אמר: זוודאי קלילי — ואורחא רחיקתא! קם בזבזיה לפלגיה ממוניה.

— אין נזונין, דמתנה הויה כמכר, דאי לא דעבד ליה מקבל המתנה ניחא לנפשיה — לא הוה יהיב ליה. והרי אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים לפי שאין קצובין או לפי שאין כתובין כדאמר במס' גיטין [נ' ע"ב]. תוס'. עיי"ש שהאריכו.

38. צריך לומר שהאי עשוי היינו בדברים, כההיא דאמרינן לקמן [נ"ג ע"א]: "מעלאי דידי — היינו עשוי". והשתא אתי שפיר האי דאמרינן הכא "עשיתנהו בעי?" דהיינו, שאם מן הדין היה, למה היה צריך לעשותם בדברים? היה לו להלקותם ולכופם עד שיוזנו אותו! תוס'. עיי"ש.